

Zlata J e r a s - P o h l

RUŠEVINE SREDNJOVJEKOVNIH GRADOVA I NJIHOVA
PREZENTACIJA JAVNOSTI

Danas je u Hrvatskoj veći dio profanih srednjovjekovnih građevina iz razdoblja od 13 - 16. st. a i kasnije dograđivanih, u ruševinama. To se odnosi prvenstveno na stare gradove s njihovom obrambenom i stambenom arhitekturom. Podignuto ih je bilo oko sedam stotina, od tih je danas samo četrnaest pod krovom, nekoliko storina odolijeva višestoljetnom razaranju uslijed vremena, a nekima se potpuno zameo trag. Debele kamene zidove ruše atmosferski utjecaji, sakriva ih taloženje humusa i prerastanje bujne vegetacije. Često su smješteni na uzvisinama kao strateška uporišta ili na teško pristupačnim ravninama daleko od tadašnjih a i sadašnjih putova. Oni su danas "romantične ruševine" smještene u izvanredne pejzaže s pogledom na bližu i dalju okolicu. Do danas su bili poznati samo stručnjaku, a suvremeni konzervator nastoji ih približiti javnosti. Daleko smo od konzervatorskih načela koje su iskrsla kao reakcije na Viollet-le-Ducove restauracije početkom 20. stoljeća po kojima spomenici moraju umrijeti a na nama je samo da što više odgodimo čas njihove propasti. Današnje faze konzervatorstva dozvoljava zahvat u historijski spomenik da mu se da namjena i život, da mu se povrate emocionalne i ambijentalne vrijednosti. To je kreativni zahvat pri kojem konzervatori istražuju, valoriziraju, konzerviraju, restauriraju i prezentiraju spomenik javnosti.

Danas možemo srednjovjekovne gradove - neka su to burgovi, kašteli ili tvrđe - podijeliti na:

- u cjelini očuvane pokrivena i održavane gradske komplekse koji su namijenjeni muzejskoj, ugostiteljskoj ili privremeno nekoj drugoj funkciji,
- na raskrivene, djelomično razrušene zidove, danas konzervirane i održavane,
- na dobro očuvane ruševine,
- na ruševine koje djelomično prerasta humus i vegetacije i gdje je još vidljiva tlocrtna koncepcija i
- ruševine kojim je trag posve nestao.

Očuvanih gradova ima oko četrnaest, gradova u ruševinama koje su konzervirane i održavane desetak, a nekoliko je stotina izloženo propadanju. Što zamišljamo kao kreativni zahvat u ruševine? To je prvenstveno otklanjanje urušenog zida,

humusa i vegetacije, registriranje svih nalaza, deponiranje staroga građevnog materijala, iscrtavanje svih nalaza i fotodokumentacija istraživanja. Rezultat terenskih i arheoloških istraživanja, istraživanja povijesti i građevnog razvoja jest idejni projekt konzervacije ruševine. On sadrži uglavnom slijedeće elemente: gdje i do koje visine se zide nadozidava, gdje povezuje, gdje samo konzervira, gdje rekonstruira.

Principijelni je zadatak konzervirati sve zide koje je očuvano i možda dozidati neke dijelove zbog stabilnosti. Drugdje možemo temeljne zidove izravnati do neke visine da posjetilac stekne opći dojam o tlocrtnoj koncepciji pojedinačnih zgrada. Ti radovi koji obuhvaćaju arheološka i konzervatorska istraživanja traže hitnu konzervaciju otkrivenih i otkopanih zidova i deponiranje obrađenih klesanaca. To su redovito dugogodišnji zahvati i to zbog načina rade i velikih novčanih sredstava. Pitamo se zašto saznanja i otkrića ne bismo protumačili i prikazali javnosti i prije konačnih rezultata dugotrajnih radova, ili možda uopće prije pristupa terenskim istraživanjima?

Nemoguće je približiti te interesantne građevine posjetiocu a da ne razmotrimo mjere koje bi kod nas ubrzale razvoj kulturnog turizma:

- Odgoj i obrezovanje stanovništva, počevši od osnovne škole, nizom sredstava kao što su vizualno podučavanje (upoznavanje zavičaja, školski turizam, audio-vizualna poduka), tečajevi i predavanja za odrasle, publikacije i kvalitetni turistički vodiči, intenzivno iskorišćenje masovnih komunikacija, osobito tiska, radije i televizije. Članci i redovite emisije o sadržajima slobodnog vremena kao što su: ekskurzije, akcije omladine za uređenje i prezentaciju spomenika i njihove okoline pod vodstvom stručnjaka.
- Organiziranje sistematske suradnje između turističkih službi radi uvođenja turističkih kružnih putovanja da bi se upoznali stari gradovi i prirodni predjeli.
- Dogovori o formatu, opremi i sadržaju monografije ili turističkog vodiča o starom gradu.
- Jedinственe po dimenziji i opremi za cijelu Hrvatsku oznake na autoputovima s nazivom spomenika, podatkom o udaljenosti i smjeru odvojnaka.
- Oznaka parkirališta.
- Oznaka udaljenosti spomenika od parkirališta.
- Strelice koje označuju smjer puta, podatak o nadmorskoj visini spomenika i vremenu pješehenja.
- Ploče uz ulaz u kompleks grada s nazivom spomenika, njegovom kategorijom, datumom građenja, imenom graditelja, najvažnijim povijesnim podacima vezanim uz

spomenik, vremenom otvorenje i razgledavanje spomenika.

- Izometrijski prikaz idealne rekonstrukcije grada, tlocrt i građevne faze.

Tipični primjer otkrivanja ruševine srednjovjekovnog gotičkog grada i njegovo uključivanje u kulturni turizam je Garić-grad. To je gotički burg smješten u srcu Moslavačkog gorja, građen od čvrstoga moslavačkog gnajsa, izvanredno očuvana ruševina. To je burg sa svim karakteristikama tadašnjega graditeljstva. Oko prostranoga gornjeg i donjeg dvorišta nižu se zgrade, u sredini je visoka branič-kula, uz rub unutarnjeg bedema je mala kula a uz ulaz unutrašnjeg bedema prostrana stambena zgrada - palas.

Drugu građevnu fazu pokazuje vanjski obruč bedema s ulaznom kulom, pomičnim mostom i umjetno iskopenim jarkom. Jaki i visoki zidovi bedema s ležištima drvenih konzola ukazuju na stražerski drveni konzolni hodnik koji je služio kao komunikacije između kula i ostalih zgrada.

Prave dimenzije i pogled u tlocrtnu koncepciju cijeloga kompleksa dobili smo kad je 1969. godine otkopan humus, izvršena arheološka istraživanja i sređena dokumentacija nalaza. U tom vremenu konzervirano je i zide gdje se stanje činilo najkritičnijim. Branič-kula i mala kula pokazale su se u svojoj cjelini i prema analogijama se ustanovilo da po visini nisu urušene više nego 70 cm do 1 m. Nametnulo se odmah najprihvatljivije rješenje - pokrivanje obadviju kula. Izrađeni su nacrti konzervacije za cijeli kompleks i osiguran je novac. Središnje kula služila bi muzejskoj namjeni. Tu bi bili izloženi arheološki nalazi, posjetilac bi se upoznao s građevnim razvojem grada i društveno-političkim zbivanjima tog doba. Donja kula je u idejnom rješenju namijenjena ugostiteljstvu.

Ako pogledamo Garić-grad kao objekt koji treba uključiti u prostorno planiranje, onda je on dio postojeće aglomeracije: bližnjeg Podgarića s umjetnim jezerom, naseljem vikendica, motela s restauracijom, obližnjeg spomenika NOB-e, djela kipara Džamonje i partizanske bolnice kao spomenika NOB-e.

Svi ovi objekti zajedno s Garić-gradom ukazuju na izvanredne mogućnosti za razvoj kulturnog turizma u Moslavini.

Dijepozitivi:

Garić-grad prije otklanjanja humusa i vegetacije,

Garić-grad u toku radne akcije i arheoloških iskopavanja,

Garić-grad danas,

Garić-grad, idejni projekt prezentacije,

Garić-grad, u prostornom planiranju.